

Rapport från

Tillgänglighetsinventeringar av Åländska besöksmål: Jan Karls-gården, Kronohäktet Vita Björn & Kastelholms slott

Uppdragsgivare: Ålands landskapsregering/Museibyrån

Innehåll:

Inledning	3
Inventeringarnas omfattning	4
Hinder för god tillgänglighet - huvudsakliga problem	4
Jan Karlsgården	5
Fängelsemuséet Kronohäktet Vita Björn	7
Kastelholms slott	8
Grindstugans toaletter	17

Inledning

De tre undersökta besöksmålen är alla äldre byggnader som är av stor vikt för att förmedla Åländsk historia.

Jan Karls-gården är ett friluftsmuseum bestående av ett tjugotal byggnader, merparten från 1800-talet som flyttats till platsen från olika delar av Åland. Byggnaderna återger hur en åländsk bondgård har sett ut, från en tid då tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning inte var styrande i byggandet.

Det intilliggande fängelsemuséet Vita Björn visar upp fängelsemiljön från 1800-talet fram till mitten av 1950-talet, och fångvaktarens bostad från sent 1800-tal/tidigt 1900-tal.

Kastelholms slott är en medeltida fästningsruin och är i dag byggnadsminne, en mångfacetterad byggnad som tillkommit och byggts ut successivt under en period från 1300-tal till 1600-tal, ödelagt av flera eldsvådor och restaurerat på 1970-talet.

Det är en stor utmaning att möta dagens krav på full tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning i kombination med kravet på varsamhet och bevarande av äldre kulturbyggnader som är av stort värde för att förmedla vår historia. Mötet mellan kulturarv och god tillgänglighet ställer krav på varsamma lösningar som ger lika möjligheter för alla att ta del av kulturarvet utan att för den skull förvanska byggnader och platser. Detta är en viktig utgångspunkt även vid tillgänglighetsinventering och förmedlandet av möjliga lösningar. I rapporten ges därför flera olika möjliga förslag på de mest kritiska problemen som underlag för noggranna överväganden och beslut.

Tillgänglighetsbedömningarna grundas samtidigt på dagens synsätt och lagstiftning när det gäller tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning, och de rättigheter som följer av FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Tillgänglighet och användbarhet i lagens mening omfattar personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Detta innefattar även nedsatt hörsel eller syn, blindhet, dövhet, neuropsykiatriska diagnoser, utvecklingsstörning m fl funktionsnedsättningar som ökar kraven på en orienterbar miljö. I inventeringen har hänsyn också tagits till allergikers behov.

Inventeringarnas omfattning

Inventeringarna har genomförts genom observationer, samtal och mätningar som ägt rum vid rundvandring på friluftsmuseet tillsammans med personal från Museibyrån. Inventeringarna har syftat till att analysera och dokumentera befintliga tillgänglighetsproblem och hitta fungerande lösningar på dessa utifrån dagens krav på tillgänglighet och användbarhet för alla.

På Jan Karlsgården har bland byggnaderna främst Mangårdsbyggnaden och Lillstugan undersökts. Därutöver har utemiljön studerats, främst möjligheten att ta sig ned till lekplats, sjön och bryggan samt den sjönära gångvägen mot Kastelholms Slott.

På Vita Björn har såväl de publika delarna av byggnaden samt gården framför inventerats.

Kastelholms slott har undersökts i alla delar som i dag är öppna för publik.

På alla tre objekten har också parkering och vägen fram till entré, skyltning, belysning och akustik undersökts. Vid Jan Karlsgården/Vita Björn har offentliga toaletter/handikapptolett vid besökscentret inventerats.

I undersökningen ingår inte kostnadsbedömningar för olika tillgänglighetsåtgärder. Detta kan undersökas när olika möjliga lösningar övervägts och prioriterats.

Hinder för god tillgänglighet - huvudsakliga problem

De huvudsakliga hindren för god tillgänglighet handlar dels om den fysiska miljön närmare bestämt möjligheten för personer med rörelsehinder att komma in och ut ur byggnaderna samt förflytta sig inne i byggnaderna; och möjligheterna för personer med nedsatt syn eller hörsel att ta del av information/skyltning vid de olika besöksmålen.

Jan Karlsgården

Den fysiska miljön

Parkering finns i anslutning till besökscentret, medan en särskild handikapparkering inrättats vid värdshuset mitt emot Jan Karlsgården. Denna ligger dock i uppförslutning varför man bör flytta handikapparkeringen endera till plats i direkt anslutning till friluftsgårdens entrén alternativt till den stora besöksparkeringen. Särskilda handikapplatser bör markeras med tydlig skyltning.

Vid mangårdsbyggnadens entré finns trappa med två trappsteg. Efter trappan finns ytterligare en nivåskillnad upp till dörröppning och därefter ned till golvnivå. Inne i byggnaden finns också höga trösklar från hallen in till de båda rummen.

För nivåskillnaden vid entrén finns två lösningar: endera att marken höjs upp eller att ramp byggs som komplement till trappan. I det förstnämnda fallet löses troligen inte problemet fullt ut, då en markhöjning inte helt kan ta bort nivåskillnaden ända upp till dörröppningen. En ramp kan byggas på två sätt: endera som en trä/stenramp längs husets långsida och som kompletteras med ny stentrappa; eller att en rampkonstruktion i trä eller annat material läggs "utanpå" befintlig trappa med möjlighet att se den ursprungliga trappan. Fortfarande föreslås rampen löpa längs med husfasaden för att bättre smälta in i miljön. Rampens lutning bör inte överskrida 8 % (1:12).

För nivåskillnaderna inne i huset kan tröskelkilar i trä endera fästas på varje sida av tröskeln, eller byggas som en "bro" över tröskeln. I det senare fallet blir det en bättre helhet, men med större lutning vid passager än i det första alternativet.

I nuläget är nivåskillnaderna vid entrén till mangårdsbyggnaden betydande, både framför och efter ingången.

Även vid Lillgården finns liknande problem. Nivåskillnader vid entré och till rummen inne i stugan varierar mellan 4-8 cm. Även här bör man överväga en byggd ramp längs med stugans långsida. För att tillräcklig manöveryta skall finnas framför entrén kan man även här endera göra en ny ramp + trappa som läggs utanpå befintlig trappa, alternativt byter ut nuvarande stentrappa mot en ny där översta steget är djupare än idag. Önskvärt är att den fria ytan framför entré är 1,5 x 1,5 m.

Många av de övriga byggnaderna är möjliga att se från utsidan. Möjligheten att använda mobila ramper som kan flyttas till olika byggnader vid behov är ett sätt att förbättra tillgängligheten för personer med rörelsenedsättning utan att den känsliga kulturmiljön påverkas permanent. Gångvägarna i området bör förbättras med tydliga hänvisningar var det är möjligt att exempelvis ta sig fram med rullstol och barnvagn på ett säkert och bekvämt sätt.

Vägen ned mot viken är brant men här finns också intressanta platser att besöka, exempelvis lekplatsen, sjöboden och bryggan som i sig har god tillgänglighet. Längs med viken löper en promenadväg bort till Kastelholms slott. Det finns möjligheter att anlägga alternativa vägar för personer med rörelsenedsättning med flera, exempelvis från mangårdsbyggnaden via kvarnen ned till lekplatsen. Sådana gångvägar kan bestå av hårdpackad och vattnat stenmjöl och anläggas med plana ytor varvat med "ramper"/nedförslut som är maximalt 5 meter långa och där handräcken finns på båda sidor. På så sätt kan även den vackra miljön vid vattnet göras tillgänglig för fler besökare.

Information / skyltning

Byggnader och miljöer som av varsamhetsskäl eller annat inte kan tillgänglighetsanpassas helt för personer med rörelsenedsättning bör levandegöras på andra sätt. Ett komplement till vistelsen på gården är att exempelvis i besökscentret visa filmer från insidan av otillgängliga byggnader/miljöer.

För personer med nedsatt syn, lässvårigheter eller andra funktionsnedsättningar som gör det svårare att ta del av skriven text eller arrangerade guidningar bör informationsmaterial finnas i alternativa format. Det kan gälla såväl broschyren som bör erbjudas i uppläst form, skyltar vid byggnader som också bör kunna läsas i punktskrift med mera. För att lättare få överblick över området kan en taktill modell placeras vid entrén som gör det möjligt för besökare att vid ankomsten lättare förstå och hitta i området, och för synsvaga med flera att känna av byggnader e t c.

Hänvisningsskyltar som leder besökare till tillgängliga gångvägar i området bör finnas.

Guider som arbetar på gården bör få introduktion i hur man också guidar för icke-seende och icke hörande personer (synguidning och teckenspråk/symbolspråk).

Kronohäktet Vita Björn

Den fysiska miljön

Liksom de övriga undersökta byggnaderna är det huvudsakliga tillgänglighetsproblemet på Vita Björn entréerna. Vid båda dörrarna (ingång respektive utgång) finns trappor. Inne i byggnaden finns även här höga trösklar (5-10 cm höga). Därtill är dörrpassagerna mycket låga, endast 168 cm in till häktet.

När det gäller att göra entréerna tillgängliga för alla finns flera alternativ. Ett är att bygga en stenramp längs med husets fasad fram till den huvudsakliga ingången. Befintlig trappa har byggts utanpå originaltrappan och bör utan problem kunna "förlängas" så att översta steget har en större fri yta (1,5 x 1,5 m) i anslutning till rampen. Med detta alternativ möjliggörs en tillgänglig entré, men svårigheter kvarstår när det gäller att komma ut ur byggnaden genom andra dörren. Med tanke på de begränsade rörelseutrymmena inne i byggnaden, och att besöksålet tar emot en stor mängd besökare varje år (omkring 12000 besök per år) så bör man fundera över att lösa tillgängligheten till båda entréerna för att få ett fungerande flöde när man tar emot många besökare på en gång. Ett sätt att göra detta är att länka ihop de två trapporna med en "bro" med en svängd ramp i mitten.

Fortfarande finns behov av att utöka den fria ytan på översta trappsteget (se ovan). I båda fallen bör en ramp kompletteras med ledstång helst på båda sidor.

Trösklarna inne i byggnaden bör förses med tröskelkilar av trä för att underlätta passage mellan rummen.

Tydligare varningsskylt med text och bild bör sättas upp som varning för den låga passagehöjden till häktet.

Information och skyltning

Nuvarande informationsmaterial bör kompletteras med material i alternativa format. Det kan handla om ex. audioguide eller ljudfil som kan laddas ned till besökarens smartphone.

Informationen på affischtavla utanför kan kompletteras med taktill modell eller karta över byggnaden och gården.

Övrigt

Belysningen i hallen bör förstärkas.

Kastelholms slott

Den fysiska miljön

Entré

Vid parkeringen saknas särskilt utmärkta handikapplatser, minst en sådan bör finnas i så nära anslutning som möjligt till porthuset.

Vid porthuset finns en nivåskillnad om ca 5 cm både vid ingång och utgång. Denna bör jämnas ut genom att man kompletterar befintligt trägolv med en lutande ramp i trä som avslut.

Träkanterna vid passagen genom porthuset bör avfasas med hjälp av träramp i båda ändar.

Biljettluckan är högt placerad (110 cm) och bör sänkas till 90 cm höjd.

Toaletter

I porthuset finns toaletter som utrustats som handikapptoaletter. Dörrarna är dock mycket tunga att öppna, 8 kg kraft behövs för att öppna dessa. Ett riktvärde för när automatisk dörröppnare bör sättas in är vid 1,5 kg kraft, varför här bör installeras sådana, alternativt att man tar bort dörrstängarfunktionen.

På toalettdörrarnas insida bör draghandtag av 0,6 m längd fästas på 0,8 m höjd. Uppfällbara armstöd bör finnas på båda sidor av toalettstolen (saknas på en sida). Toalettpapper bör flyttas till armstöden. Ytorna på båda sidor av toaletten skall vara fria från föremål för att besökaren skall kunna använda utrymmet för att manövrera med rullstol eller liknande.

Övriga inredningsdetaljer som bör justeras (rekommenderad höjd före parentes/ befintlig höjd inom parentes):

Klädkrokar	0,9 m (1,40 m)
Handdukshållare	0,9 (1,00 m)

Tröskeln har en nivåskillnad om 3 cm på dörrens insida, vilket kan avhjälpas genom att en tröskelkil monteras.

Vägen till slottet

Från porthuset leder en väg med delvis kraftlig lutning upp mot slottets entré. Vägen har bra beläggning men kan vid de brantaste delarna gärna förses med ledstång/ledstänger i passande material för att underlätta för personer med nedsatt rörlighet eller balans.

Slottet

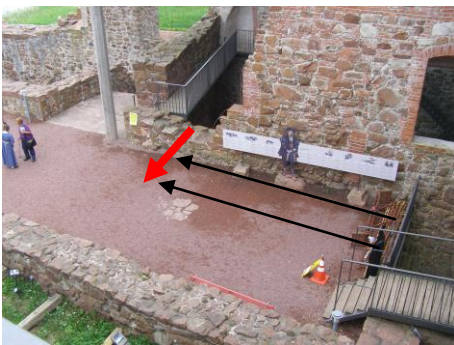
Alla delar av slottet kan sannolikt inte göras helt tillgängliga för alla utan att större ingrepp görs, eller att säkerheten för besökarna äventyras. Man bör därför välja ut de strategiskt viktigaste punkterna och sedan levandegöra resterande delar på andra sätt.

Första steget, och det kanske viktigaste, för att göra Kastelholms slott tillgängligt för alla är att tillgängliggöra entrén. Nuvarande entré är mycket svårtillgänglig med trappor med ojämn beläggning och oregelbundna steghöjder. Utgången sker via en mycket hög trappa utan vilplan.

Nuvarande utgång från ett besök på slottet.

En möjlighet vore att ta bort denna trappa och ersätta den med en träbrygga som ansluter till en hiss i hörnet vid utgångsdörren. Detta skulle sedan kunna tjäna som ingång för alla, samt utgång för dem som har svårigheter med trapporna vid nuvarande ingång. En hiss skulle kunna vara glasad för att bäst smälta in i miljön och möjliggöra full sikt från alla håll. Fördelen med att lägga entrén här är också att vägen från porthuset fram till denna dörr inte lutar lika kraftigt som vägen till nuvarande entré. Från träbryggan kan en avslutande träramp anläggas som anges på bilden nedan (svarta linjer) och bryggan förlängas något för att minska lutningen på rampen (röd linje).

För att ordna en tillgänglig entré kan en ramp ansluta till träbryggan i ena änden och en hiss installeras i andra änden vid nuvarande utgångsport.

Ingången till huvudborgen kan tillgängliggöras med hjälp av förlängd träbro/ramp:

En träramp med vilplan kan ansluta till befintlig träbrygga för att göra det möjligt för fler att komma in till huvudborgen.

Huvudborgen är till många delar svårtillgänglig. Viktigt här är att tänka på att få fungerande utrymningsvägar, samtidigt som vissa stråk kan göras bättre tillgängliga för fler. Någon form av hissanordning som ersätter eller kompletterar befintliga trappor runt gården i huvudborgen kan också öka säkerheten.

Anlagda trappor kan möjligen kompletteras eller ersättas med hissanordning som ansluter till befintliga träbryggor.

Den norra längan är den del av byggnaden där utställningar kan sättas upp och även här kan man och bör man göra den bättre tillgänglig för fler. Den trappa som leder upp från gården kan kompletteras med en enkel plattformshiss. Inne i byggnaden kan man komplettera befintlig trappa med trapplift eller att installera en plattformslift på annan plats i byggnaden.

Trappa från gården kan kompletteras med plattformshiss.

Trappa inne i norra längan kan kompletteras med trapplift alternativt att plattformshiss placeras på annan plats i byggnaden.

Befintlig utställning i norra längan är bra utformad, med ordentliga manöverutrymmen kring de olika skärmarna och föremålen. Se vidare under "Information och skyltning" när det gäller att förbättra läsbarhet m m.

Mellan den östra och den norra längan finns en utgrävd källardel, som till en del har gjorts tillgänglig med hjälp av träbrygga. I övrigt är beläggningen gjord av större stenblock, vilket förutom att det är svårframkomligt för många och ökar risken för skador bland besökare. Träbryggan kan med fördel förlängas fram till ingången, där en mobil trädel som överbryggar nivåskillnaden (10 cm) vid metalledörren placeras.

Träbryggan kan förlängas fram till ingången.

En mobil böjd "tröskelbro" kan läggas ovanpå metallramen och anslutas till träbrygga på insidan.

Information och skyltning

På informationstavlorna inne i borgen finns text på tre språk: svenska, finska och engelska. Den svenska texten är utformad enbart med versaler, och i liten teckenstorlek vilket gör den något svårläst. Textstorleken på skyltar som skall kunna läsas på ett avstånd av 1-3 m bör vara minst 70 mm (mätt på versaler); och text på skyltar bör inte placeras högre än 1,6 m. För löpande text bör typsnitt med serifer väljas för bättre läsbarhet (linjära typsnitt i rubriker).

För att särskilja de olika språken på informationstavlorna kan man med fördel ange språk med flagga vid varje texts början.

Den svenska texten återges endast i versaler och blir därmed svårläst.

All tryckt information bör också finnas i alternativa format. Det kan handla exempelvis om att införskaffa audioguide där all skriven information också återges i ljudform. Man kan också komplettera med en enklare broschyr i lättläst form, och att ha vissa kartor skyltar kompletterade med punktskrift och/ eller taktil information.

På informationstavlan inne i slottet bör man ange tydligt var skylten är placerad/var man befinner sig. Själva kartskissen kan också med fördel göras taktil.

För att öka läsbarhet och förståelse bör man tydligt ange var man befinner sig, och gärna göra kartan taktil.

Vinklade informationstavlor är att föredra för att öka läsmöjligheten både för sittande och stående. Dock får den inte göras för djup för att sittande skall kunna läsa övre delen, enkla rader är att föredra.

Utställningsskärmar bör inte ha text placerad på högre höjd än 1,60 m. Detta gäller även föremål placerat i montrar.

Informationsskyltar bör ha mycket god belysning, särskilt då de är placerade i mörka utrymmen.

Övrigt

Övriga generella åtgärder som bör övervägas är att:

- tydligare markera med varningsskyltar vid trånga passager med låga dörrpassager.
- Kontrastmarkera samtliga trappor, minst på översta och nedersta steget med färg och material som tydligt avviker från trappans nyans (minst 0,40 enligt NCS skalan).
- Komplettera trappor med ledstänger där detta saknas.

Grindstugans toaletter

Vid grindstugan finns publika toaletter för besökare till Jan Karlsgården samt fängelsemuséet.

Här finns även handikapptoalett, där vissa åtgärder behöver göras som komplement:

- Markera dörrens öppningsyta i golvet för att förebygga skador
- Installera draghandtag på handikapptoalettens dörr (insidan, 0,60 m brett placerat på 0,80 m höjd).
- Ta bort dörrstängningsmekanik alternativt installera automatisk dörröppnare.
- Installera armstöd på båda sidor av toalettstolen
- Sänk spegeln till max höjd 0,90 m i nedre kant (nuvarande nedre höjd 1,25 m)
- Handdukhängare är placerat på 1,20 m höjd – sänk till 0,90 m.
- Vid handfatet bör engreppsblandaren kompletteras med spak.

För inventeringen och denna rapport ansvarar:

Lilian Müller

Beddinge Strandväg 83

231 75 Beddingestrand

Sverige

Tel 070-562 56 17

[*lilian.muller@access-sweden.se*](mailto:lilian.muller@access-sweden.se)